అడిగాను. శంభన్న "బాబూ! తమరూ నన్ను అనుమానిస్తేనే బతికేదెల్లా? మొదటి పెళ్ళాం లెగిసిపోయింది. ఎప్పుడన్నా కోడి రూపంగా కాపడద్దినాకు. గుడిసెక్కి కూస్తూవుంటుంది తెల్లాఱగట్ల. రెండో పెళ్ళాం చచ్చి యీ పాము అవతారం ఎత్తి ఇల్లా పట్టుపడతా వుంటుంది! నా చేతికే చిక్కుద్ది. మఱొకరిక్కాపడదు. చేపడదు. మూడో పెళ్ళాం ఇప్పుడిలా వచ్చి అలా గుడిసెలోకి తిప్పుకుంటూ వెళ్ళిందే అది! దానిదీ నాదీ మనిషి రూపాలే "ఆ పిల్లలంతా నావోళ్ళు! బాబులు దయ!" అన్నాడు.

"నేటి సందె లిడత ఎరుపునంతా దిగమింగిన చీకటి దయ" అన్నాను.

....

ఎఱుపురంగు

మదరాసు "మెరీనా" ప్రపంచంలోని సముద్రతీరము లన్నింటిలోను ఉత్తమోత్తమమైనదని సర్వులు అంగీకరించిన విషయమే! మరిన్నీ వర్షము కురిసి వెలిసిన తక్షణం ఆ తీరమందలి ఇసుక మీద నడుస్తురా జనం, వారి వారి అరికాళ్ళ పాద రేఖలనుండి "హైహీల్సు" దాకా విస్పష్టం కాగలవు. నాటిసాయంకాలం ఒక గంట ఝుంఝూమారుతానికి సముద్రం ఉఱ్ఱూట్లూగి పోయింది. సముద్ర కెరటాలయొక్క నురువు తెల్లటి వింజామరల అల్లాటలా ఎగిరెగిరి పడేది. దిఙ్మండలాన్నే ఒక్కొక్క నల్లని మేఘం పైకి నీటినుండి ఆవిర్భవించినట్టు కనబడుతూ, వానకాళ్ళ

సమేతంగా నడచివచ్చినట్టు కనబడి అంతర్ధానం అయి పోయి నాయి. మెఱపులు, ఉరుములు మిక్కుటములై వెఱుగువెఱపు కూడా గొల్పించాయి. ఒక్కపిట్టన్నా సముద్రపువొడ్డునలేదు. ఆలా ఘంటఘంటన్నర తీరం యధేచ్ఛగా ప్రకృతిక్షోభను మారు రూపం వహిస్తూ వుంటే, ఒక మోటాకారు ఊరికేనే వెఱ్ఱెత్తినట్టు ఈ చివరనుండి ఆ చివరదాకా, సెంట్ థోమ్‌నుండి సెనేట్ హౌస్ దాకా, రెండు పర్యాయములు పరుగెత్తినదై మూడో పర్యాయము, వాన వెలవడంతోనే ఒక ప్రక్కనాగింది.

ఆ కారునుండి ఒక కామిని కళంక రహితంగా కానవచ్చే ఆ తీరంమీదకుదిగి తిన్నగా సముద్రపు టొడ్డుకు చేరుకుంది. కారు మరలి పోయింది. దాని గమ్యస్థానం గాని బయలుదేరిన స్థానంగాని మృగ్యము. కామిని రూపురేఖలు అపురూపాలు! భాష విషయమై చెప్పొస్తే మనకింకా వినే యోగ్యతపట్టలేదు. కాని వేషమాత్రం చూచే భాగ్యం కలిగింది! తెల్లటి అస్సలైన చలువచేసిన ఖద్దరు చీర కట్టింది. తత్తుల్యమైనదే ఒక రవెక తొడిగింది. మరి మెళ్లోగాని, కాళ్ళనుగాని, ముల్లనుగాని వస్తువులు లేవు. మడితసూదులు, మెఱపుసూదులు, రవలు, రాళ్లు ఏమీలేవు. తల్లోపువ్వులన్నా లేవు. వనితకు ఎంతవఱకు ఆచ్ఛాదన అవసరమో అంతవరకు చీరనేధరించి, చీరమీద మాత్రం, ఎదుటొమ్మున ఒక నల్లని గుండ్రటి గుడ్డబిళ్ళను లేసు కుట్టు అమరింపులా కుట్టుకొన్నదై నీల నీల సముద్రంకేసి వెళ్ళిపోసాగింది.

మఱొకడు అక్కడవుండి చూడ్డమే కనుక తటస్థించి వుంటే, వెనకావేగమ్మున పరుగెత్తుకుని వెళ్ళి "అంత సాహసము

పనికిరాదు తల్లీ ! నీ ఆత్మహత్యకు కారణమేమి ?" అని ఆమెను వారించి యుండును ; కాని అట్లనుటకుగాని అట్లు అడ్డుపడుటకు గాని మఱో మనిషి ఆ ప్రాంతమందు లేడు. ఆమెలో ఆత్మ హత్యయే తాండవించు చున్నదో, ఆనందమే తాండవించు చున్నదో తెలియనంతటి పరవశత్వము ఆమె మోమును అలంక రించెను. అందుకు తోడు "మఱి వర్షమురాదు" అను సూచనగా ఎఱ్ఱని అస్తమయారుణ కాంతి, ఒక్క పడమటి దిక్కునే కాకుండా, నలువెంపులా ప్రసరించి ఆమె మోవిపైని ఆమె నఖాంకురములపైని క్రొత్తజిగిని వెల్లివిరియింపజొచ్చెను.

తీరపు కెరటం తన కాలికి సోకునంతలో ఆమె ఆగి, నురుగుమీది ఎఱ్ఱటి ప్రతిఫల రోచిస్సును కంటితో చూఱగొనుచు "అప్పుడే యిదంతా నెత్తురు మయమైనదే? కాదు సూర్యాస్త మానం!" అని ఆ వెనుక వైపున దీప్తిల్లు అసలు తేజస్సును నేర్వగల్గెను. ఆ తేజస్సునే భూమ్మీద ఒక పురుషుడు, కేవలం క్రిందకుదిగిన ఐరావతంలా, తెల్లని పొడుగులాగు, వదులొదుల్గి వేసికొని, అందుపై నొకతెల్లని లాల్చీవేసికొని నెత్తిపైనొక తెల్లని గుజరాతీ టోపీపెట్టుకొని, పెద్ద పెద్ద అంగలతో, వాహ్యా ళిగా, ఆమె దెసకు వచ్చుచుండెను. అది అతడు నిత్యము అప్పటికి నెలరోజులనుండి ఆ పట్నమందు, గావించుచుండిన సాయంకాల శారీరక వ్యాయామం. ఇంగ్లీషులో "కాన్‌స్టిట్యూష నల్" అంటారు. ఇసక మీద ఆమె పాదరేఖలు అరసినవాడు కూడాను ! అయితే ఎవరో ? ఎందునిమిత్తం అటువచ్చెనో ?— మఱి అరగంటలో ఎంతమంది ఆ మెరీనాకు రానైయున్నారో ? నాటి సాయంకాలం ఆమెది శ్రీకావచ్చు, తనది చుక్క కావచ్చు,

ఇలా వినోదవంతంగా అంచనావేసికొనుచు సముద్రమును దరసి నాడు. సముద్రమును దరియుటలో చానను గూడా దరిసినాడనే చెప్పవలసి వుంటుంది.

దాపరికమేల ? అతడే మునుముందు "నమస్తే!" అన్నాడు. ఆమె తిరిగి "నమస్తే" అని చెప్పుచు "నేనెవరో ఆనవాలుపట్టి నమస్తే అన్నా.రా తమరు ?" అని అడిగింది. "ఆనవాలు పట్టుటంటే మీ అభిప్రాయము నాకు బోధపడుట లేదు. మీరు "మనుష్య స్త్రీ" అని పోల్చి "నమస్తే" అన్నాను. తప్పులన్నీ క్షమించ గోరెదను" అని అతడు బదు లాడెను. "స్త్రీలలో, మనుష్య స్త్రీలు దేవతా స్త్రీలు కూడ వున్నారా ? నాకు తెలియదు" అంది ఆమె. "మీ ఎదుబొమ్మన ఆ కళంక చిహ్నములేనిచో మీరు నిజముగా దేవతా స్త్రీలే!" అన్నాడాతడు. "ఇంత తెగువగా మాట్లాడుటలో మీ అభిప్రాయ మేమో నాకు బోధపడుటలేదు. ఒంటిగా నున్నాననా ?" అని ఆమె యొకింత విజృంభించెను. "అంత పెద్ద సముద్రుడు ఎదుటనుండ ఒంటరితనమే ? మఱచి పోయినారు నన్ను ? ఇదిగో నా విలాసము" అని ఆ పురుషుడు ఒక చిన్న ఎఱుక చీటి (విజిటింగు కార్డు) అందిచ్చెను.

ఆమె దానిని అంది పుచ్చుకొనుచు అతి గంభీరవదనయై తిలకించు—తన రయిక జేబునుండి మఱొక విజిటింగుకార్డు నెప్ప టిదో పైకితీసి అదీ ఇదీ దరి దరినిబెట్టి చక్కచూచి—"వారేనా మీరు ? పూర్తిగా మాఱిపోయినారు!" అంది. అంటూ "ఇప్పుడు నేను కళంకరహితనైనాను. ఈ సముద్రుని సాక్షిగా కళంక రహితనైనాను" అని తన నల్లని లేసుబిళ్ళను చీరనుండి పుణికి

సముద్రములోనికి గిరాటు వేసెను. పురుషుడు ఆమె భావమును గాని ఆమె చేష్టనుగాని అర్థము చేసికోలేక అత్యాశ్చర్యము పొందసాగెను.

"నేటికీ ఎరుక చాలు మనకు. పునర్దర్శనము రేపు మీ యింట అపరాహ్ణము రెండు గంటలకు చేయగలదానను. ఇచ్చారుగా విలాసము!" అని ఆమె పెడమోము చూపెను. పురుషుడు మారు మాటాడలేక "జైహింద్" అని ఆమెనుండి సెలవు తీసికొనెను.

మరునాడు సరిగా అపరాహ్ణము 2 గంటలకు "బ్రిగడేర్ జెనరల్ సూరనేని" అని "గుర్తుబల్ల" కల యింటివద్ద కామిని తనకారు ఆపించెను. క్రితం సాయంత్రంగన్న పురుషుడే బ్రిగడేర్ జనరల్ సూరనేని. కారునుండి తాను, తనతో నొక మూడేండ్ల బాలుణ్ణి శుద్ధఖాది వెండి తెలుపుగల పూర్తిఖద్దరు చేతికుట్టు జుబ్బాలాగు వేసికొన్న చిన్నవాణ్ణి, కారునుండి దింపి, కారునుపంపివేసి, పిల్లవాణ్ణి, వానిచేవ్రేలి నొకదాన్ని తన చిటికిన వ్రేలికి కొంకిగా తగల్చుకొన్నదై, లోపలకు వెళ్ళెను.

ముందటి వాకిటి వరండాలోనే చిన్న టేబిలు, నాలుగు పేము కుర్చీలుగల "సూరనేని" ఆమెను గురించి "వస్తానన్న వేళ అయింది" అని అనుకుంటూ వేచియున్నాడు. అతడు పూరా మిలిటరీ డ్రెస్సులో నున్నాడు, టేబిల్‌మీద ఒక తిరుగుడు గుళ్ళదూర్చిన రివాల్వరువుంది. అతని కళ్ళు ఎఱ్ఱగా, తాగినవాని కళ్ళలావున్నాయి.

కామిని అతణ్ణి చూస్తూ, అతి సంతోషంతో "అచ్చు మూడోప్రపంచ యుద్ధమప్పటి తీవ్రరూపందాల్చినారే ఈపొద్దు!"

అంది. "అవును నీకేం కావలె?" అని ముక్తసరిగా అడిగాడు సూరసేని ఆమెను. "నాకేమీ అక్కఱలేదు. ఈ బిడ్డడు మీ కొమారుడు అని తెలిసికోవలె తమరు. మూడేండ్ల క్రితం వాని తండ్రి యెవరు? అని నర్సింగ్‌హోమ్‌లో బాలెంతనైన నన్ను ప్రశ్నిస్తే తమపేరు ఇచ్చాను. క్షమించండి. నిన్న సాయంకాలం తమకి గాధ అంతా చెప్పడానికి సముద్రుని ఘోష ముందు సావకాశం లేకపోయింది" అంది.

"అందుకే అయితే ఇప్పుడే రివాల్వరు గుళ్ళ ఘోష ముందున్నా సావకాశంలేకుండా చేస్తూవున్నాను చూడు!" అని ఆకస్మికంగా రివాల్వరు ఆమె ఎదురొమ్మున, ఎక్కడ అయితే కళంక చిహ్నమును గత సాయంకాలం ఆమె తీసివేసినదో, అక్కడ సరిగా గురిపెట్టి కొట్టినాడు. రెండవతూరి బిడ్డమీదకు గురిపెట్ట బోయినాడు. కామిని అతి శాంతంగా సూరసేనియొక్క రివాల్వరున్న హస్తమును తన వాకచేతితో వెనుకకు విరిచిపట్టి, తన రెండవ అరచేతితో గాయమును కప్పుకొనుచు, వరదగా వెలికివచ్చు నెత్తురు రంగును బిడ్డకు జూపుచు "బిడ్డా! ఎరుపు రంగు అనురాగమునకు చిహ్నము:" అని నేలకూలి మరణించెను.

ఆమె మరణముతో సూరసేనికి సరియైన జ్ఞానము పొడ మెను. జరిగిన విషాదగాధను స్మరణకు తెచ్చుకొనెను. ఆమె కడచిన రెండో ప్రపంచ యుద్ధసమయమందు "వాక్కాయ" నాబడే "విమెన్సు ఆగ్జిలియరీ కోర్టు" లో చేరిన స్త్రీ అనియు, తాను అప్పట్లో మిత్రమండలి తరపున పేరుగాంచిన యోధు డనియు, వారిరువురునొకరాత్రి ఆరోజుల్లో నృత్యము తీవ్రముగా

సాగించి ప్రక్క విశ్రాంతి గదిలో పండుకొంటిరనియు సమస్తము పూసగ్రుచ్చినట్లు ఆతని మనస్సుకు సూదిపోటులా తట్టెను. అన్నిటికంటె చిత్రం! ఆమె నోటినుండి కడసారి వెలువడిన అహింసా వాక్యము "బిడ్డా! ఎఱుపురంగు అనురాగమునకు చిహ్నము" అని హత్యా ఫలితముగ ఎదురొమ్మునుండి వోడు చున్న నెత్తురును గురించి అన్న ఆమె శాంతివాక్యము అతని కన్నులలోని జేవురింపును అణచి, "బారు" మని ఏడువ జేసెను.

కడనున్న మూడేండ్ల బిడ్డకదియెల్ల అర్థముకాని పరిణామము!

అయితే మరుక్షణమే సూరనేని స్వతంత్ర భారత సైనికోద్యోగిగా కాశ్మీర దేశమునకు పోవలసియుండెను. సముద్ర తీరమునుండి యింటికివచ్చిన క్రితం రాత్రియే అతనికి అట్టి ఉత్తరువు జారీఅయ్యెను. ప్రయాణ సన్నాహుడై "కామిని వచ్చెదనన్నదే!" అని కనిపెట్టుకున్న వాడేగాని, ఆతడా మదరాసులో ఆ పూట, ఆగుటకు వేఱుకారణములేదు.

తత్క్షణము సూరనేని రెండవకంటి వానికేసంగతి తెలుప కుండ తన వాకిటి గుమ్మమునకు ఈవల తాళమువైచి, బిడ్డడును చనిపోయిన కామినియు లోపలనుండగనే, కాశ్మీర దేశరక్షణార్థము భారత పటాలమును కలియబోయెను. పోయెనే కాని సూరనేని వృత్తాంతము మఱి తెలియరాదయ్యెను.

"ఆర్ఫనేజి" లో తల్లి తండ్రులు లేనివాడై పెరుగుతూ భావిభారత పౌరుడుకానున్న ఆ బిడ్డడు, ఒకప్పుడు తల్లిచర్యను బురస్కరించుకొని అహింసా వ్రతమును, ఒకప్పుడు తండ్రి చర్యను బురస్కరించుకొని హింసాకాండను జరుపుచు పెద్ద

వాడయ్యెను. స్త్రీజనాభ్యుదయ సంఘంవారు "కామిని"ని కళంకరహితగనే కాకుండా అనురాగ పూరితగా కూడా గుర్తించి స్వతంత్ర భారతదేశమందు కీర్తింపసాగిరి. సూరనేనినో— స్వతంత్రభారత దేశనాయకులెల్లరు ఆ సామాన్య వీరస్వర్గమును అశోకచక్ర పతాకచ్ఛాయనే చూఱగొన్న వాడని కొనియాడిరి!

....

కనుకట్టు పెళ్లి

"సిమ్మాది రప్పన్న - అన్నారపు సత్తెన్న
కోర్కొండ నర్సన్న - తిరుపతి వెంకన్న
మాయదారి దేవుళ్లు - మాటంటె పడబోరు
మనవాళ్ల తడిమేరు - నిలువెల్ల దోచేరు"

అని ఒకామె అంటూంటే, రెండో ఆమె "మనల్ని నిలువునా దోచుకునేది, మన మెడల్ని దిసమెడలగా జూపేది, మగవాళ్లెకాని దేవుళ్లుకాదు తల్లి! ఎందుకు తల్లీ! దేవుళ్ళను తిట్టడం? దేవుళ్ళను అనుకోవడం? మా ఆయన నాకు శుభ్రంగా శుద్ధమోక్షంచూపి, వస్తే రా ఆలా కొండకు, లేకుంటే ఇంటివద్దనే చావు అన్నాడు. మరి మీఆయన ఎలాంటివారో? కూడా వున్నారా? వచ్చారా?" అని మొదటి ఆమెయొక్క ముఖంకేసి చూసింది. అదాకా ఆమె పాటవినడమే గాని ఆమె ముఖంవంక చూచిందిలేదు, తానక్కడ కొండనుండి దిగుతూ పడిపోతానో అనే భయంకొద్దీ.

మొదటి ఆమె పడుచుపిల్ల, ఇరవై యేళ్లు ఉంటాయో ఉండవో, చిరునవ్వు నవ్వుతూ "కొండకొచ్చే వాళ్ళంతా